

TANULMÁNY

A bizalmi vagyonkezelés egyes kötelmi jogi jellemzői*

✎ *Miczán Péter doktorandusz hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)*

A bizalmi vagyonkezelés hazai jogba való bevezetése a belső jogágak közül számosnak tette szükségessé a módosítását. Ennek során a jogintézmény lényegadó sajátossága – azon képessége, hogy a vagyontárgy feletti (tulajdon)jogból fakadó jogok és kötelezettségek gyakorlását a tulajdonostól (jogosulttól) eltérő személy érdekének rendelje alá, anélkül, hogy jogalanyisággal ruházná fel – kötelmi jogi szempontból számos, újszerű megoldás jogalkotó általi elfogadását, vagy ilyen megoldás elfogadására a felek feljogosítását kívánta meg.

Bevezetés

A bizalmi vagyonkezelés testvérintézményének a *trust*nak a szerződési, dologi, illetve szervezeti besorolása körüli vita létre korábbi cikkeimben¹ utaltam. E dolgozatban a *trust* kötelmi jogba tartozására vonatkozó álláspontokat ismertetem, miközben annak feladataul tűztem ki a két- vagy többoldalú bizalmi vagyonkezelési jogviszony egyes, kötelmi jogi sajátosságainak, illetve e kötelelmre vonatkozó sajátosan – ha nem is egyedien – érvényesülő, Ptk-beli és a bizalmi vagyonkezelőkről és tevékenységük szabályairól szóló 2014. évi XV. törvény (a továbbiakban: Bvktv.) kötelmi jogi rendelkezéseinek bemutatását.

I.

A *trust* kötelmi jogba tartozását valló véleményekről

Ifj. Szladits a múlt század eleji angol jogelmélet elemzése körében a *trust* jog jogterületi besorolása vonat-

kozásában két irányzatot említ, így az *angol jogelmélet ún. realista*² és a *kötelmi jogi iskoláját*.³ Utóbbi iskola érvei szerint a *trust* kötelmi természetét támasztja alá különösen az, hogy a kedvezményezettnek a vagyonkezelővel szemben *trust* sértés miatt pusztán *kártérítési igénye* keletkezik, valamint az, hogy a *trust* sértéssel elidegenített vagyon vonatkozásában a *nem jóhiszemű, illetve ellenérték fejében szerző harmadik személlyel szemben a kedvezményezett fellépési joga kötelmi jellegű*, akkor is, ha ezen igénye a dolog kiadására (*specific performance*) irányul első sorban, hiszen kötelmi alapon is lehet az adóstól dolog kiadást követelni. Meglátása szerint a *trust in personam* természetét *történeti alapon támasztja alá pl. az, hogy az angol Lord Kancellár új dologi igényt nem hozhatott létre*, pusztán adott személyt tudott kötelezni a jogosultnak nyújtott jogvédelem keretében, továbbá a *trustok* elődjét képező *use*-ok kialakulása során a kedvezményezett nevezésnek számos praktikus oka volt (pl. közterhek elkerülése, stb.), amelyek miatt nem volt cél a kedvezményezettre a *common law* által elismert tulajdonjogot ruházni. Lényegében ezen érvek szerint a kedvezményezett joga azért *nem abszolút hatályú*, mert jóhiszemű ellenérték fejében szerző személlyel szemben nem illeti meg a kedvezményezettet.

* A dolgozat lezárásának napja: 2013. augusztus 11. Külön köszönettel tartozom konzulensemnek, Menyhárd Attilának, valamint Jójárt Eszternek, Nemes Andrásnak, Boros Zsuzsa Barbarának, Selyem Melindának a dolgozatban megfogalmazottak vonatkozásában segítő szándékú ötleteikért, különösen a kritikáikért, azzal, hogy a dolgozat valamennyi hibájáért természetesen engem terhel a felelősség – M.P..

1 Ld.: *Miczán Péter*: A bizalmi vagyonkezelési jogállás és a bizalmi vagyonkezelés megszűnési okairól In: Themis 2014. június 135–150., *Miczán Péter*: A bizalmi vagyonkezelési kötelelm harmadik személyre kiterjedő joghatásairól egyes *trust* modell-szabályok tükrében in: Iustum, Aequum, Salutare 2014. 1. 197–206., *Miczán Péter*: Bizalmi vagyonkezelés az Európai Trust Jog Elveinek tükrében in: Gazdaság és Jog, 2014. 4. 12–17., *Miczán Péter*: A bizalmi vagyonkezelés dologi jogi jellemzőiről egyes *trust* modellszabályok tükrében in: Magyar Jog, 2014. 3. 154–164., *Miczán Péter*: Bizalmi vagyonkezelés a DCFR X. Könyvének tükrében in: Gazdaság és Jog, 2013. 11. 3–8.

2 Az ifj. Szladits szerint ide tartozik: A. W. Scott, Austin, Salmon, Pomeroy és Huston – ld. ifj. Szladits Károly: Az angol jogi trust-intézmény Budapest Tébé Könyvtár 1939. 164.

3 Az ifj. Szladits szerint ide tartozik: Maitland, Coke, Langdell, Ames, Sanders, Gilbert és Lewin. – ld.: ifj. Szladits: ou.

Ifj. Szladits⁴ a *trust jogi természetének meghatározását olyan nehéz feladatnak* tartotta, hogy végső soron monográfiájában nem is kötelezte el magát egyik iskola nézetei mellett sem.

Langbein⁵ 1995-ben megjelent tanulmányában a *trust* elsődlegesen szerződési jogba tartozása és a jogintézmény *szerződési alapjainak fontossága* mellett érvel. Meglátása szerint a dogias felfogás helytelenül figyelmen kívül hagyja, hogy a jogintézmény alapvető jelentőségű elemei – a kifejezett jognyilatkozatokkal létrehozott, ún. *express trustok* esetében *egyetértésen alapuló létrehozás és tartalom meghatározás* – szerződési jogi természetűek. Langbein szerint *helyesen a trust a szerződési jogba tartozik* az alapító és a vagyongazdálkodó közötti megállapodás lényegében egy *harmadik személy javára alapított szerződés*. E körben jegyzendő meg, hogy Hansmann és Mattei⁶ szerint Langbein azért érvel olyan erősen a *trust* jog szerződési jogba tartozása mellett, mert *normatív szabályozási célja* van. Langbein az általa⁷ túl szigorúnak tartott szabályok *alapító általi módosíthatósága mellett érvel*, pl. hogy az alapító olyan vagyongazdálkodókat is alkalmazhasson, akik személyében valamilyen lojalitási kötelezettségen alapuló *kizárási, összeférhetetlenségi ok áll fenn*, továbbá ésszerűtlennek tartja a jog azzal szembeni ellenállását, hogy az *alapító is kikényszeríthesse a trust feltételek teljesítését*, akkor is, ha az alapító nincs a névleges kedvezményezettek között.

Hansmann és Mattei⁸ a *trust* jog kötelmi jellegű rendelkezései közül kiemelték a vagyongazdálkodó *bizalmi kötelezettségeit*, különösen a kezelt vagyon *megővási és hasznosítási*, továbbá a kedvezményezettnek abból *jövedelem juttatási kötelezettségét*, és a kedvezményezett érdekeinek megfelelő eljárási (lojalitási) kötelezettségét. Úgy látták azonban, hogy a *trust* jog kötelmi jellegű rendelkezései – bár hasznosak – nem tekinthetők elkerülhetetlenül szükségszerűnek, mert a mögöttesen alkalmazandó kötelmi szabályok képesek volnának hiányukat pótolni.

A címbeli vitával kapcsolatban – a különböző jogrendszerekbe tartozó jogintézmények funkcionális összehasonlításának veszélyeit⁹ is szem előtt tartva – megjegyzésre érdemes, hogy a *trust* jogintézmény *folyamatos fejlődésben volt és van, amelynek kezdeti szakaszában* – le-

egyszerűsítően – a módosítást kevésbé tűrő, és harmadik személyekkel szemben is hatályos szabályozása nevezhető dominánsnak, amely mellett annak újkori fejlődésében a partnerválasztási és tartalomalakítási szabadság egyre erőteljesebben bontakozik ki.¹⁰ E mögött a dogmatikai megfontolásokból adódó tartózkodás ellenére, a külföldi tőkevonás közérdekének előtérbe kerülése tűnik megállapíthatónak. Utóbbi egyaránt szolgál a bizalmi vagyongazdálkodási formák kontinentális jogokba való bevezetésének,¹¹ és folyamatos „vagyongazdálkodó-barátabb”¹² formatervezésének alapjául. A vita eldöntését nehezíti, hogy az egyes államok nemzeti jogában élő *trustok* teljesen eltérőek lehetnek éppen a *trust* külső, belső viszonyainak, a felek, különösen az alapító általi alakíthatóságának elismerése, *alapító illetve kedvezményezett orientáltságuk mértékétől* függően.

II.

A bizalmi vagyongazdálkodási jogviszony jogalkotó általi elnevezéséről (saját vagyon másért való kezelése)

Kérdésként vehető fel, hogy a *bizalmi vagyongazdálkodási* jelzős szerkezet tagjai együttesen, vagy külön-külön *egyértelműen és egyedi módon utalnak-e* a jogintézményt más rokon jogintézményektől¹³ megkülönböztető sajátosságaira, azaz arra, hogy az alapján *más érdekében és hasznára* dolgok esetében tulajdonosi, jogok és követelések esetén jogosulti *jogok sajátként való, önálló, saját felelősség melletti gyakorlása, és az azokból fakadó kötelezettségek teljesítése* történik.

A *bizalmi* jelző a bizalmi vagyongazdálkodási külföldi testvér- és rokon intézményei vonatkozásában jellemzően megtalálható (*trust, fiducia, fiducia*), és római jogi előzményei (*fiducia*) is használták e jelzőt. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a bizalmi jelzőnek *nincs tisztázott normatartalma*, még a hazai jogtudomány sem foglalkozott behatóan a bizalmi és az egyéb szerződések megkülönböztetésével. A bizalmi jelleg ugyanakkor alapvetően arra látszik utalni, hogy az adott szerződés a *megbízási szerződések családjába* tarto-

4 Ifj. Szladits: i. m. 163. skk.

5 John H. Langbein: The Contractarian Basis of the Law of Trusts. The Yale Law Journal 1995. 105.

6 Ld.: Henry Hansmann–Ugo Mattei: The Functions of Trust Law: A Comparative Legal and Economic Analysis. New York University Law Review 1998. május 471.

7 John H. Langbein: i. m. 663–667.

8 Hansmann–Mattei: i. m. 471.

9 Erről részletesebben ld. pl. Sándor István: A bizalmi vagyongazdálkodás és a trust – jogtörténeti és összehasonlító jogi elemzés HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2014. 23. skk.

10 Ld. különösen: Maurizio Lupoi (ford.: Simon Dix): Trusts: A comparative study Cambridge University Press 2000. (the legal position of the settlor: the emerging contractual element) 162–166., 264–266.

11 Ld. Menyhárd Attila–Vékás Lajos: Harmadik Rész XLIII. fejezet in: Vékás Lajos (szerk.): Az új Ptk. magyarázata Complex Kiadó Budapest, 2013. 790–791.

12 Erre kitűnő példa lehet, az ún. hipermodern *private purpose trust*. Ld. pl.: Sándor: i. m. 331. skk.

13 Így pl.: a szerződés, cselekvőképességükben korlátozottak védelme, ajándék, hagyomány, harmadik személy javára szóló szerződés, *fiducia*, megbízás, képviselő, hasznélvezet, örökhaszonbérlet, tartás, hitbizomány, jogalap nélküli gazdagodás, jogi személyek. Erre vonatkozóan ld. pl.: Sándor: i. m. 200. skk., illetve The American Law Institute: Restatement of the Law Second Trusts American Law Institute Publishers St. Paul Minnesota 1959. (a továbbiakban: második trust jogi restatement) 23. skk.

zik, amely alapján a bizalmi személyt *érdekszolgálati és fokozott gondossági* kötelezettség terheli, ez a bizalmi jellegű kötelezések közös *magja*¹⁴ amely alapvetően e szerződések esetén *azonos, intenzitásuk azonban eltérő*.

A *vagyonkezelés* Ptk. 6:318. § (1) bekezdés szerinti *fogalma* pedig nem más, mint a (tulajdon)jogokból fakadó jogosultságok gyakorlásának és kötelezettségek teljesítésének a kötelezettsége. Hogyha elfogadjuk, hogy a bizalmi vagyonkezelés *differentia specifica*-ja az *utasításnak alá nem vetett, önálló felelősséggel bíró, saját tulajdonnal más javára való rendelkezés* (ideértve a kötelezettségek teljesítését is), úgy megfontolandónak tűnik a *másért való felelős tulajdonlás*, illetve a jogok és követelések feletti tulajdonjog elismerésének hiányára tekintettel, a némileg idegenebbül ható *másért való felelős jogi hatalomgyakorlás* kifejezés használata. Azzal, hogy a *jogi hatalomgyakorlás* a tulajdonjog és a jogok és követeléseken fennálló jogosultság *közös többszörösét* jelentő *segédkategóriaként* tűnik azonosíthatónak (Vö.: Ptk. 5:13. § (1) bekezdésével). Persze, a javasolt szóösszetétel *ellen vethető*, hogy a *Ptk. nem ismeri a tulajdonlás* műszavát, az azzal kifejezni kívánt saját tulajdonból fakadó jogok gyakorlását és kötelezettségek teljesítését a Ptk. a *vagyonkezelési szerződés körében a kezelés* fogalmával fejezi ki (6:317. § (1) bek.), míg a Ptk. egyéb szerződéstípusai és jogintézményei körében, de *idegen tulajdon* vonatkozásában azt a *megóvás* (pl. 6:317. § (2) bek.), *őrzés* (pl. 6:360. §) valamint a *kezelés* (pl. 6:361. § (2) bek.) műszavakkal fedi le. E fogalmakhoz képest tehát a bizalmi vagyonkezelés vonatkozásában a *kezelés* és a *megóvás* annyiban mutat *újdonsgot*, hogy a Ptk. egyértelművé teszi, hogy azok saját tulajdon esetében is értelmezhetőek, ha a saját tulajdon feletti jogok gyakorlására és kötelezettségek teljesítésére *nem saját érdek szolgálatára céljából kerül sor*.

III.

A bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó szabályok eltérést engedő (diszpozitív) és nem engedő (kógens) jellegéről

Alapvető kérdés, hogy a Ptk. bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó egyes rendelkezései közül melyek tekinthetőek eltérést nem engedő (kógens) szabálynak. A Ptk. 6:1. § (3) bekezdés általános érvennyel mondja ki ugyanis, hogy a szabályoknak a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezéseitől a felek

egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést *nem tiltja*. Mindezt a szerződések vonatkozásában a Ptk. 6:59. § (2) bekezdése mondja ki a szerződési tartalomalakítási szabadság körében. Lényeges továbbá, hogy ha jogszabály a szerződés valamely tartalmi elemét kötelezően meghatározza, a szerződés a jogszabály által előírt tartalommal jön létre a Ptk. 6:60. § (1) bekezdése szerint. Ennek jelentőségét a Bvktv. VI., a bizalmi vagyonkezelő vállalkozás *tevékenység végzésének alapvetően kógens* szabályait megállapító fejezete adja. E szabályok a vállalkozásokra szerződési jogi szabályokat mondanak ki, és a Bvktv. azoktól általában nem, vagy csak kivételes esetben engedi meg az eltérést. Azon részében, amelyben kimondja, hogy nem minősül a törvénytől való eltérésnek olyan további rendelkezés bizalmi vagyonkezelési szerződésbe való foglalása, amelyről a Bvktv. nem rendelkezik, ha a rendelkezés nem áll ellentétben a Ptk. és a Bvktv. általános rendeltetésével, és nem sérti a joggal való visszaélés tilalmát, lényegében a Ptk. fenti *expressis verbis* tilalommal nem sújtott, de kógenziája által lefedett térben való eltérő rendelkezést zárja ki más szabályokkal.

Kérdés, hogy csak a *semmissé nyilvánított* rendelkezések tilosak,¹⁵ vagy egyebek is. Vékás¹⁶ felhívja a figyelmet, hogy kógensnek azok a szabályok is, amelyek nem a felek jogait és kötelezettségeit, hanem a *jogintézmény lényegét, elvi jelentőségű, érinthetetlen jogtételeket* határoznak meg, és amelyekről bármilyen eltérés a *polgári jog rendszeréből való kilépést* eredményezné. Az elévülés vonatkozásában éppen annak *alapvető joghatását rögzítő szabályra* hivatkozik, amelyet tehát a felek nem változtathatnának meg úgy, hogy e joghatás nemcsak a jog bírói kikényszeríthetőségének, hanem magának a jognak az elenyészése, megszűnése volna.

Azaz a felek eltérő rendelkezése jogszabályi tilalomba ütközésének (megengedhetőségének) vizsgálatakor az a további kérdés merül fel, hogy a *jogintézmény lényegét, alapvető joghatását miben azonosítjuk*. Ezt megkönnyítheti, ha a jogalkotó például a jogintézményhez kapcsolt joghatások vonatkozásában kifejezetten lehetővé tette az eltérést.

Mindez azért bír különös jelentőséggel a bizalmi vagyonkezelés vonatkozásában, mert a Ptk. a felek *főkötelezettségein túli, további kötelezettségeit a bizalmi vagyonkezelési szerződés megkötésének – külön kikötés nélküli – joghatásaként* szabályozta. Vajon mindegyik *alapvető* jelentőségűnek, a jogintézmény *lényegét* meg-

14 Vö.: Csanádi György: A megbízási jogviszony Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1959. 176. skk., Tamar Frankel: Fiduciary duties in: Peter Newman (szerk.): The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law 2. E-O 1998. 127–132.

15 Ezek a következők. A vagyonkezelő kizárólagos kedvezményezetté nevezése semmis (Ptk. 6:311. § (4) bek.). A kezelt vagyon a vagyonkezelő saját vagyonától és az általa kezelt egyéb vagyonoktól elkülönült vagyont képez, amelyet a vagyonkezelő köteles külön nyilvántartani. A felek ettől eltérő rendelkezése semmis (Ptk. 6:312. § (1) bek.). A vagyonkezelőt a vagyonrendelő és a kedvezményezett nem utasíthatja; az e tilalomba ütköző utasítás semmis (Ptk. 6:316. §). A határozatlan időtartamra vagy az ötven évnél hosszabb határozott időtartamra létesített bizalmi vagyonkezelési jogviszony ötven év elteltével megszűnik. Az ettől eltérő kikötés semmis (Ptk. 6:326. § (3) bek.).

16 Vékás Lajos: Hatodik Könyv Első Rész In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest 2013. 509.

határozó jellegűnek tekinthető? Ha erre igenlően válaszolnánk, úgy *felvethető volna*, hogy a Ptk. alapján a felek főkötelezettségein kívüli, egyéb kötelezettségeire vonatkozó rendelkezéseit akképpen kell értelmezni, mint amelyektől – mint a jogintézmény lényegét meghatározó rendelkezésektől – *nem lehet érvényesen eltérni, azok alól kiszereződni*.

*Menyhárd és Vékás*¹⁷ utal arra, hogy a Ptk. bizalmi vagyonkezelésre vonatkozó szabályozása alapvetően diszpozitív, míg néhány kérdésben kógens. *Nehézkesnek* tűnik ugyanakkor a felek *jogait és kötelezettségeit* meghatározó rendelkezéseket a jogviszony *joghatásaitól elválasztani* a bizalmi vagyonkezelés vonatkozásában, ha arra gondolunk, hogy e *joghatások* számos esetben a felek által vállalt *kötelezettségek teljesítésének*, biztosított *jogok gyakorlásának a rendjét, módját részletezik pl. a kezelési tevékenység vonatkozásában*. Különösen úgy, hogy a jogintézmény magyar jogbeli gyökerekkel, számos rokonintézmény kétségtelen léte ellenére, nem rendelkezik, és a jogalkotó – jóllehet figyelembe vette a külföldi jogok *trust* és *trustszerű* intézmények szabályozását – *egyetlen modellt sem fogadott el hivatalosan irányadó mintaként*.

Meglátásom szerint az egyes joghatásoktól való eltérés lehetőségeinek vizsgálatakor kiérlelt *trust* és *fiduciárius* tulajdonátruházási joggal rendelkező jogok megoldásai e körben is lehetnek irányadóak, azonban annak szem előtt tartásával, hogy a magyar bizalmi vagyonkezelési jog alapvetően a *vagyonrendelő érdekeire orientált*, így a külföldi jogok bizalmi vagyonkezelési típusai közül is csak ezekkel (ún. *revocable trust* vagy *grantor trust*)¹⁸ vonható dogmatikailag helyesen párhuzam.

1. A bizalmi vagyonkezelési jogviszonyok a vagyonrendelő rendelkezési szabadságának korlátozottsága alapján való tipizálásáról

A bizalmi vagyonkezelés számos tipizálása tételezhető fel annak egyes alkotóelemei, jellemzői alapján. E körben¹⁹ a *vagyonrendelői rendelkezési szabadság korlátozottsága* szerinti tipizálásról teszek említést. E szempont alapján az alábbi korlátozások tűnnek felvethetőnek külön-

nösen. Így a (i) *jogviszony létrehozási célját*, annak módosítását, (ii) a vagyonnal végezhető tevékenységeket, azok módosítását, (iii) a *kedvezményezettek körét, juttatásuk mértékét*, azok módosítását, (iv) a kezelés érdekében átruházott *vagyon* részleges vagy teljes *visszavonását, visszakövetelését*, (v) a jogviszony *megszüntetését* illető korlátozások.

Megjegyzendő, hogy e szempontok alapján a vagyonrendelői rendelkezési szabadság korlátozása – sommásan egy alapítványhoz közelebb álló bizalmi vagyonkezelési konstrukció létrehozása – egyben azt is eredményezné, hogy a *kedvezményezett* a bizalmi vagyonkezelési jogviszony *központi érdekhordozójának* pozíciójában is felválthatná a vagyonrendelőt.

2. A jogintézmény újdonsága miatt felvethető, gyakorlat orientáló diszpozitív szabályok hozzáadott értékéről

Hansmann és Mattei szerint²⁰ is *lényeges része* a *trust*-nak a szerződésen alapuló jogviszony, tekintettel arra, hogy a *trust* jog számos *diszpozitív sztenderd feltételt* ajánl, amelyek kifejezett eltérő rendelkezés hiányában alkalmazandóvá válnak. Meglátásuk szerint egy adott jogrendszer *trust jogának hatékonysága a diszpozitív szabályainak létezésétől és minőségétől függ*. Úgy látták, hogy a *trust* jog kötelmi jellegű rendelkezéseinek *hatékonysága* abból fakad, hogy a feleknek nem kell meg egyezni azokban külön alkujuk során, hanem segítenek biztosítani, hogy *fontos elemek ne maradjanak ki a szerződésből*, és ahol el akarnak attól térni ott az eltérni kívánó félre raknak *terhet*, hogy meg tudja ésszerűen *indokolni az eltérés szükségességét*, esetleg a másik félnek *kompenzálni* az ily módon okozott *hatékonyságvesztést*, ennek köszönhetően a másik fél kifejezetten *tudomást szerez* a nem sztenderd kikötésekről.

A 2009-es Ptk. a bizalmi vagyonkezelési szerződés kötelező és szükség szerinti²¹ tartalmi elemeinek meghatározása a társasági jogi kultúrát orientálni kívánó *jogalkotói attitűdöt* idézi, és a *bizalmi vagyonkezelési kultúra kialakulása* segítségével *szándékára enged* következtetni. Ehhez képest a Ptk. alkotói az új jogintézmény *rendeltetésszerű* alkalmazási kultúrájának kialakulása elé *fokozottabb bizalommal* látszanak tekinte-

17 *Menyhárd–Vékás*: i. m. 790. skk.

18 Erről részletesebben ld. különösen: *Lupoi*: i. m. 103.

19 Korábbi dolgozatomban részletesebben mutattam be egyes jogi személy szervezetekkel való összehasonlítás során az e helyütt pusztán listázott szempontokat. Ld.: A bizalmi vagyonkezelés vagyonrendelő hitelezője általi felmondásáról In: Jogi tanulmányok. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak IV. Konferenciája Budapest 2014. – megjelenés alatt.

20 *Hansmann–Mattei*: i. m. 471.

21 2009-es Ptk. 5:487. § (1) A vagyonrendelő nyilatkozat *szükség szerint* rendelkezik a) határozott időre szóló vagyonkezelés esetén a vagyonkezelés *időtartamáról*, illetve arról, hogy a vagyonrendelő *fenntartja-e* a bizalmi vagyonkezelés *egyoldalú megszüntetésének a jogát* a határozott idő letelte előtt, b) feltételhez kötött vagyonkezelés esetén a *feltételről*, c) a vagyonkezelés *módjáról*, a vagyonrendelő *utasítási jogainak fenntartásáról* vagy annak korlátozásáról, illetve kizárásáról, d) a vagyonkezelő *díjazásáról*, e) a további vagyonkezelők *kijelölésének módjáról*, f) *közreműködő* vagyonkezelő általi igénybevetésének kizárásáról vagy korlátozásáról, valamint g) a *kedvezményezetti jogok átruházhatóságának* kizárásáról vagy korlátozásáról.

(2) A vagyonrendelő a vagyonrendelő nyilatkozatban *fenntarthatja* magának a jogot a) a vagyonkezelő *felmentésére*, b) új vagyonkezelő *kijelölésére*, c) a kedvezményezett *személyének megváltoztatására*, d) a vagyonrendelő nyilatkozat meghatározott részének *módosítására*, e) a vagyonkezelés *időtartamának* meghatározására vagy módosítására.

(3) A vagyonrendelő a (2) bekezdés szerinti jogok gyakorlására a vagyonrendelő nyilatkozatban *más személyt is kijelölhet*.

ni, és a *kötelező* tartalmi elemeket *közvetve*, míg *szükség szerinti* tartalmi elemeket egyáltalán nem határoztak meg. Felvethető a 2009-es Ptk-ban meghatározott szükség szerinti tartalmi elemek láttán, hogy azok mindegyike levezethető a Ptk. kötelmi jogi általános, szerződési jogi általános, megbízási és bizalmi vagyongazdálkodási szerződésre vonatkozó rendelkezéseiből, ezért azok kimondása, pusztán – ismét – szükségtelen duplikációjukat valósította volna meg. E mögött az a megfontolás húzódik, hogy az új jogintézmény megfelelő formatervezéséről, az azzal kapcsolatos veszélyekről nem a Ptk. egyes szerződésekre vonatkozó rendelkezéseinek a feladata tájékoztatást nyújtani, hanem e célokra a miniszteri indokoláson túl, a jogtudomány egyéb eszközei – kézikönyvek, kommentárok, útmutatók – fognak rendelkezésre állni, vagy már állnak is rendelkezésre.

IV.

A szerződési szabadság érvényesülése a bizalmi vagyongazdálkodás vonatkozásában

1. A szerződési partnerválasztási szabadság érvényesülése

A jogintézményben rejlő kockázatokra tekintettel a bizalmi vagyongazdálkodási jogviszony főszemélyeinek (a vagyongazdálkodó, vagyongazdálkodó, kedvezményezett, esetleg vagyongazdálkodó) vonatkozásában merülhet fel annak az elvi lehetősége, hogy a jogalkotó korlátozza pl. alanyi körüket különösen a köz- és magántartozások fedezete védelmének (köz)érdekéből. A Ptk. ilyen korlátozásokkal nem élt, miközben a közvetlen szellemi elődjének tekinthető 2009-es Ptk. (5:488. §-ában) előírányzott kormányrendeletbeli korlátozást a vagyongazdálkodók vonatkozásában. A Bvktv. megosztotta a *vagyongazdálkodók* személyi körét és az üzletszerűen eljáró vagyongazdálkodókra vonatkozóan korlátozó személyi, tárgyi, szervezeti feltételeket, és azok meglétén alapuló előzetes tevékenységvégzési engedélyezési rendszert vezetett be. A nem üzletszerűen eljáró vagyongazdálkodók vonatkozásában a vagyongazdálkodóvá válást nem korlátozta, azonban a jogviszony átláthatóságának növelése érdekében az utóbbiak vonatkozásában a megkötött ügylet egyes, lényeges tartalmi elemeivel kapcsolatban bejelentési kötelezettséget írt elő. A *kedvezményezettek* és a *vagyongazdálkodók* személyi körét sem érte korlátozás, így azok jogi személyek és természetes személyek is lehetnek. Ér-

dekláció továbbá, hogy az üzletszerűen eljáró vagyongazdálkodókra vonatkozó *korlátozó rendelkezések nem terjednek ki a* – jogviszonyba a vagyongazdálkodó illetve a kedvezményezett esetleges döntése alapján bekerülő – *vagyongazdálkodóra* (ún. *trust protector*), amelyről egyébként mind a Ptk., mind a Bvktv. hallgat. A *képviselési megbízási*, vagy a *bizomány* intézményeinek felhasználásával azonban ilyen jogállás felek általi létrehozását azonban egyik törvény *sem zárja ki* vagy *korlátozza*.

2. A szerződési tartalomalakítási szabadság korlátozása

A fenn említett kógens rendelkezések nyilván korlátozzák a felek szerződési tartalomalakítási szabadságát. E körben azt szeretném hangsúlyozni, hogy – miközben a *trustot* számos szempont alapján lehet tipizálni²² – a hagyományos megkülönböztetésekkel némileg egyező, némileg sajátos megkülönböztetésnek tekinthető éppen a vagyongazdálkodó bizalmi vagyongazdálkodási jogviszony *tartalmának alakítási szabadsága* szerinti cizellálás. Ezen belül különösen a 3.2. pontban említett szempontok szerinti jogalkotói korlátozás lehetősége tűnik kiemelőnek.

E körben elegendőnek tűnik arra utalni, hogy a magyar bizalmi vagyongazdálkodási jog e szempontok szerinti *korlátozásokkal kevésbé élt*, illetve olyan bizalmi vagyongazdálkodási *típust nem hozott létre*, amely a fenti aspektusokat eltérést, utólagos módosítást nem engedő módon szabályozná.

3. Törvény (Ptk.) által létrehozott (tartalmilag csonka), megbízási nélküli ügyvitellel vegyes bizalmi vagyongazdálkodási kötelelem

Ehelyütt csak utalni szeretnék arra, hogy a kifejezett *jognyilatkozatokkal* létrehozott bizalmi vagyongazdálkodási (trustok esetében az ún. *express trust*) mellett a Ptk. maga is hoz létre jogviszonyból fakadó *kötelezettségek megsértésének*, illetve általában a *megbízási nélküli ügyvitellel idegen dolog birtoklásával járó eseteinek a joghatásaként* bizalmi vagyongazdálkodási kötelemeket (trustok esetében az ún. *implied trust*). Azonban ilyen kötelelem bíróság, hatóság általi létrehozására (trustok esetében az ún. *constructive trust*) nem ad felhatalmazást. Így a Ptk. a *megbízási nélküli ügyvitellel kötelező és idegen vagyontárgy birtokba kerülésének* eseteiben²³ a 6:585. § (4) bekezdés alapján a megbízási nélküli ügyvivőnek minősülő szer-

22 A *trust* formáira, különös eseteire vonatkozóan ld. különösen Sándor: i. m. 114–120., 167–178. valamint a jogösszehasonlító irodalomban elfogadott jogcsaládokat átszelő angolszász, nemzetközi és *civil law* vagy vegyes jogrendszerbeli *trust* modellekre különösen Lupoi: i. m. 95. skk., 201. skk., 267. skk.

23 A jogalap nélküli birtoklás (Ptk. 5:9. § (3) bek.), a szerződés teljesítés visszartartásának (Ptk. 6:139. § (3) bek.), a jogosult átvételi kéredelmének (Ptk. 6:156. § (3) bek.), és a letévi visszavétel megtagadásának (Ptk. 6:365. § (6) bek.) eseteiben. Bár a Ptk. maga nem rendel a megbízási nélküli ügyvitellel, vagy a bizalmi vagyongazdálkodás szabályait megfelelően alkalmazni az adós értesítést követő engedményezőnek történő teljesítése esetére, miközben az engedményező elkülönítési, kezelési, kiadási kötelezettségét kimondja, és mentesíti a vagyontárgyat az engedményező hitelezőivel szemben (Ptk. 6:198. § (3) bek.).

zódó partnert a hozzá került idegen vagyontárggyal kapcsolatban terhelő *elkülönítési, őrzési, elszámolási és kiadási* kötelezettségre a bizalmi vagyonkezelési szerződés szabályait rendeli megfelelően alkalmazni. Ez számos jogalkalmazási kérdést vet fel, amelyek közül a leggyakorlatiasabbnak tűnik, hogy az ilyen, törvény alapján létrejött jogviszony vagyonkezelőjét terhelő *őrzési* kötelezettséghez (Ptk. 6:317. § (2) bek.) is a kereskedelmi ésszerűség gondossági szintje kapcsolódik-e.

Alanyi körét illetően azért nevezhető *csónkának* e megbízás nélküli ügyvitellel vegyes bizalmi vagyonkezelési jogviszony, mert a vagyonkezelő mellett csak kedvezményezett áll, alapító nincs, az alapítási szándékot a Ptk. pótolja. *Tartalmát* illetően pedig azért tekinthető *csónkának* e bizalmi vagyonkezelési jogviszony, mert a Ptk. 6:310-330. §§-ban meghatározott feleket illető jogok és kötelezettségek közül kizárólag a fenti négyet engedi hatályosulni, a kötelelem további tartalmi elemét a megbízás nélküli ügyvitel szabályai fogják meghatározni. Utóbbi miatt nevezhető *vegyes* kötelelemnek.

V.

A bizalmi vagyonkezelés egyes – tulajdonátruházó – szerződésekben való szabályozása elmaradásának indoka

„A tulajdonátruházás rendszere a kötelmi jog és a dologi jog között tételezett, de egyre több repedéssel átszótt „kínai fal” alapja.”²⁴ Az 1959-es Ptk.-hoz hasonlóan²⁵ a Ptk. is a jogcímes átadás (kauzális *tradíció*) elvén nyugszik.²⁶ A tulajdonátruházáshoz szükséges jogcímekeket a Ptk. egyes tulajdonátruházó szerződésekre vonatkozó címbeli rendelkezései határozzák meg. Így az adásvételt, cserét, ajándékozást. E Címben azok a szerződéstípusok kaptak helyet, amelyek *első-sorban jellemző, az ügylet lényegét jelentő szolgáltatása a tulajdon átruházása* függetlenül az ellenszolgáltatás léte-től, mibenlététől.²⁷ Azon szerződéstípusok, amelyek ugyan magukban foglalnak *tulajdonátruházási* ügyletet az ügylet első-sorban jellemző *szolgáltatásának részeként*, de utóbbi egészét tekintve mégis inkább másik szerződéstípus-csoportba voltak sorolandóak, a Ptk. utóbbiakba helyezte el. Így pl. a *közüzemi* szerződést, de ez okból került a bizalmi vagyonkezelési szerződés

is a megbízási típusú szerződések körébe. Ennél az ügyletnél ugyanis a vagyonrendelőnek nem az a célja, hogy a kezelt vagyont a vagyonkezelő rendes tulajdonába adja, hanem az, hogy harmadik személyekre kiterjedő mentességet élvező, általa is kontrollált köztöttségekkel terhelt, sajátos tulajdont szerezzen azon a vagyonkezelő és azt más érdekében kezelje.

VI.

A nevesítetlen, bizalmi vagyonkezelési (saját vagyon másért való kezelési) formák párhuzamos létének kérdésessége

Figyelemmel arra, hogy saját vagyon másért való kezelésére irányuló megbízás lehetősége eddig sem volt kizárva,²⁸ kérdésként vethető fel, hogy vajon a Ptk. által szabályozott bizalmi vagyonkezelési forma nem zárja-e ki más, eddig elvben lehetséges bizalmi vagyonkezelésre irányuló megbízási szerződés megkötését. Hogy, miért zárna ki pusztán az egyik fajta nevesítése a többi fajtájú, saját vagyon másért való kezelésére irányuló szerződéseket? Nos, éppen a fenn említett, jogintézmény lényegét meghatározó *joghatásoktól való eltérés kizártsága* miatt. Mármost, amennyiben e joghatások a szabályozott bizalmi vagyonkezelési forma módosítást nem tűrő lényegét jelentik. Ha ugyanis a megbízó a megbízott fellett – akire tulajdonát rendelkezési jogának korlátozása mellett meghatározott személy érdekében való kezelés céljából ruházta át – fenn kívánja tartani utasítási jogát, ez pl. az amerikai második *trust restatement* szerint²⁹ érvényes ügylet, csak nem *minősül trustnak*, hanem megbízásnak. Kérdés, hogy a magyar jog is hasonló eredményre jutna-e a felek szerződési *jogcímválasztási szabadságát* meghagyva és elismerné-e az ügyletet atipikus, nevesítetlen megbízási típusú szerződésként. Az más kérdés, hogy ilyen atipikus ügylet megkötésétől jelentősen *elrettentő* hatása lehet – a pénzügyi, különösen adójogi bizonytalanságból fakadó kockázatokról nem is szólva –, hogy a bizalmi vagyonkezelés *harmadik személyre kiterjedő hatályú rendelkezéseinek*³⁰ ilyen *ügyletekre* – pusztán a (tulajdon)jog más érdekében való kezelés céljából való átruházására tekintettel – való *alkalmazhatósága* a Ptk.-ból jelenleg *egyértelműen nem vezethető le*.

Megjegyzendő, hogy a 2009-es Ptk.³¹ lehetővé tette a

24 *Menyhárd Attila*: Dologi jog ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2010. 223.

25 *Menyhárd*: i. m. (2010) 233-234.

26 *Menyhárd Attila*: Ötödik Könyv in: Vékás Lajos (szerk.): i. m. (2013) 391.

27 Erről részletesebben ld.: *Kisfaludi András* In: Vékás Lajos (szerk.): i. m. (2013.) 679. skk.

28 Erre is utal Gárdos az 1959-es Ptk. és a Ptk. összehasonlítása körében. Ld.: *Gárdos Péter*: Új és megújult szerződéstípusok az új Ptk.-ban In: Jogtudományi Közlöny 2014. 3. sz. 117-127.

29 Ld.: a megbízás és a *trust* elhatárolását bemutató második *trust restatement* 23. skk.

30 Különösen a kezelésbe adott vagyon vagyonkezelő hitelezőitől való mentesítése, a vagyonrendelő, kedvezményezett kezelt vagyonból szerző személytől való visszakövetelési joga, elkülönítés követelési joga.

31 2009-es Ptk. 5:487. § (4) Ha a vagyonrendelő nyilatkozat szerint a vagyonkezelő a feladatának ellátása során a vagyonrendelő *utasításai szerint köteles eljárni*, a vagyonrendelésre *megbízási szerződés* szabályait kell alkalmazni, feltéve, hogy a vagyonkezelőnek kijelölt személy a kijelölést elfogadta.

vagyonkezelésre irányuló megbízási szerződés kötését, ahol a vagyonkezelő vonatkozásában a vagyonrendelő utasítási joga fennállt. Azért tűnik úgy, hogy a bizalmi vagyonkezelés magába olvasztja pl. a másért való joggyakorlás érdekében történő vagyontárgy-átruházási ügyleteket, mert a Ptk. 6:310. § (1) bekezdésében meghatározott létrejövetei feltételek nem tartalmaznak korlátozó tényezőket, pl. a vagyonkezelő önálló felelősségére, utasíthatóságának kizártságára utalást, így e széles feltételek lefedik valamennyi *fiduciárius* vagyontárgy átruházási esetkört, ideértve a Ptk. 6:99. §-a által tiltott hitelbiztosítéki célú ügyleteket is.

Mindezért alapvetően a bizalmi vagyonkezelésen kívüli, másért való, tulajdoni alapú, kezelésre irányuló megbízási típusú ügyletek számára nem az képez jelentős ellenőztőnőt, hogy azok harmadik személyre kiterjedő polgári joghatásai tisztázatlanok, illetve egyéb jogágak által kezeletlenek, hanem, hogy *érvényesen véltetően nem köthetőek*. A jogalkotó ezen ügyleti célok kielégítésére kizárólag a bizalmi vagyonkezelést látszik rendelkezésre bocsátani. *Ha pedig köthetőek érvényesen*, úgy azzal a *többlet ügyleti teherrel* hozhatóak létre, hogy a felek fenntartják e különleges vagyonkezelési megbízási esetén a vagyonrendelő utasítási jogát, külön kikötés hiányában ugyanis a bizalmi vagyonkezelés diszpozitív szabályai.

VII.

Eltérő jogalkotói megközelítés a forgalombiztonság- és vagyonrendelővédelem érdekében az általános meghatalmazás szabályozása körében

Kérdésként vehető fel, hogy a képviselői és kezelési megbízási mellett általános meghatalmazás alkalmas-e a bizalmi vagyonkezelés helyettesítésére. Ha csak *polgári jogi dimenzióban* vizsgálódunk – és eltekintünk az egyes jogágak sajátos elvárásaitól az általános meghatalmazásokat illetően – úgy a válasz lehet igenlő. Ha *összehasonlítjuk* a két ügylet alapján a vagyont kezelni kívánó személy által megszerzett jogot, úgy az lehet mindkét esetben meghatározott vagyontárgyak feletti (*tulajdon*) jog (ahhoz tapadó kötelezettségekkel való) *teljessége*, amelyet egy kezelőtől *eltérő jogalany érdekei szerint kezelési kötelezettség terhel*. A különbség pedig, hogy e (*tulajdon*) jogot *saját nevében* (bizalmi vagyonkezelő) vagy *más nevében* (meghatalmazott képviselő) gyakorolhatja-e a kezelő.

Különösen érdekes a jelen dolgozat szempontjából, hogy míg általában cél volt, hogy a jogalkotó a Ptk-ban a legkevésbé nyúljon bele a magánjogi vagyoni jogvi-

szonyokba, az *általános meghatalmazás hatályossági idejét mégis öt évben maximálta a visszaélésekkel szembeni védelem* érdekében azon megfontolásból, hogy *kisebb hátránnyal jár* az ötévente való meghosszabbítási kötelezettség, mint amekkorát a hosszabb ideig vagy határozatlan időre szóló általános meghatalmazás *kockázata* jelent.³² Ehhez képest a lényegileg azonos joghatás kiváltására is alkalmas bizalmi vagyonkezelés időbeli fennállását a jogalkotó (az angolszász *rules against perpetuities* tilalom időtartam számításának bizonytalanságát elkerülve azt) *ötven évben* maximálta anélkül, hogy az általános meghatalmazástól eltérően érvényességi feltételként *teljes bizonyító erejű magánokiratba vagy közokiratba foglalást írt volna elő*, vagy akár nyilvántartásba vételtől tette volna függővé annak hatályosságát. Utóbbit a Bvktv. a laikus bizalmi vagyonkezelőkkel kötött jogviszonyok vonatkozásában részben megteremtette.

VIII.

A bizalmi vagyonkezelés, mint különleges harmadik személy javára szóló szerződés

1. Fogértelmezési előkérdések magával a harmadik személy javára szóló szerződéssel, mint jogról, követelésről való rendelkező ügylettel kapcsolatban

Azon kérdés előtt, hogy milyen eleme miatt tekinthető a bizalmi vagyonkezelés sajátos harmadik személy javára szóló szerződésnek – ha egyáltalán –, azt az *előkérdést* kell megválaszolni, hogy *mik a harmadik személy javára szóló szerződésnek az általános szabályai*, amelyekhez tehát viszonyítható volna a bizalmi vagyonkezelés. A bizalmi vagyonkezelésen kívül a *leggyakoribb* harmadik személy javára szóló jognyilatkozatnak tekinthetőek a *biztosítási*, különösen az *életbiztosítási szerződések*, a *számlaszerződések*, vagy az *alapítványi rendelkezés*. A Ptk. szerződési jogi része ugyanis a harmadik személy javára kötött szerződés *teljesítésére* vonatkozó szabályok (Ptk. 6:136. §) között pusztán (i) a *jogosultság szerzés* beálltanak két diszjunktív *feltételét* (kifejezett szerződési kikötés, szerződés céljából vagy eset körülményeiből egyértelmű következtetés), (ii) *időbeli hatályának kezdő időpontját* (értesítés), (iii) a *követelésről való lemondás joghatását*, és (iv) a kötelezetten szerződésből folyóan megillető *kifogások változatlan fennállását* (e tekintetben tulajdonképpen a harmadik személy javára való szerződéskötés különleges joghatásának a hiányát) állapítja meg.

A Ptk. – vagy a követelések átruházással való átszállását eredményező engedményezésre, illetve a harmadik személy javára kötött szerződésre vonatkozó jog-

32 Vékás Lajos: Hatodik Könyv Első Rész In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest, 2013. 517.

irodalom,³³ – nem utal kifejezetten az *engedményezés* és a *harmadik személy javára kötött szerződés viszonyára*. Ennek vélhetően az az indoka, hogy magától értetődőnek tartották az alkotók, hogy a két ügylet *közös többszöröse a követelés átszállására irányuló jognyilatkozat*. A két ügylet leglényegesebb eltérő *sajátossága* a követelés átszállását eredményező *jognyilatkozatot tevők alanyi körében* érhető tetten. Míg ugyanis az *engedményezés konszenzuális* ügyletnek tekinthető és a követelés átszállásához szükséges az új jogosult elfogadó nyilatkozata, addig a harmadik személy javára kötött szerződés esetében pusztán az eredeti jogosult eredeti kötelezettel való megállapodása alapján, de az új jogosult *elfogadása nélkül száll át a követelés az új jogosultra, ha a felek ebben állapodtak meg*. Már itt érdemes jelezni, hogy ez nem lett volna szükségszerű eleme a harmadik személy javára kötött szerződésnek, az megkonstruálható lett volna az *engedményezés* mintájára, *konzenzuális* ügyletként is. A harmadik személy javára kötött szerződések esetén arra tekintettel merül fel az *engedményezés dogmatikájának* alkalmazandósága, mert hiányoznak a harmadik személy javára szóló szerződések egyes részletszabályai, és mert közös többszörösük, a *követelésekről való rendelkezés részletkérdéseit*³⁴ a Ptk. az *engedményezés keretében* látszik szabályozni.

2. A harmadik személy javára szóló szerződés esetén a követelés harmadik személy általi megszerzése

Vékás³⁵ utal rá, hogy amikor a harmadik személy *nem szerzi meg* a követelést, nem lesz a javára kikötött szerződéses szolgáltatás jogosultja, a kötelezett akkor is *neki köteles teljesíteni*, azonban a szolgáltatás *szerződésszegő jellegéből fakadó igényeket az eredeti jogosult érvényesítheti*. Mindez azt jelenti, hogy a harmadik személy javára kötött szerződés általános szabályai szerint *két eset lehetséges*. A kedvezményezett a javára kikötött szolgáltatás követelési jogát: *a követelést megszerzi, az a vagyonába kerül, avagy erre nem kerül sor és csak joggá nem erősödött, várományt szerez arra*.

Kemenes utal rá, hogy a *perfektuált ügylet joghatása* az, hogy a *szolgáltatás követelése iránti jogban jogutódlás*

áll be az eredeti jogosult, mint *jogelőd* és a kedvezményezett harmadik személy, mint *jogutód* között.³⁶ A *közvetlen követelési jog megszerzése* tehát megegyezik az *engedményezés joghatásával*, azaz a követelés kizárólagosan a kedvezményezettre szállásával, *vagyonába* kerüléssel, azzal a jelentős *különbséggel* tehát, hogy a *vagyonszerzéshez* részéről *elfogadó jognyilatkozatra nincs szükség*, de arról lemondhat. Míg az e nélkül való kedvezményezetté nevezés a *várományossá nevezés*, illetve a *rendelkezési jog fenntartása vagy bontó feltétel mellett való követelés engedményezés* joghatását mutatja. Azzal, hogy *engedményezni az engedményezett követelés feletti rendelkezési jog fenntartása mellett* vélhetően *jogellenes* volna, hiszen az átruházott dolgok felett sem tartható fenn a rendelkezési jog a volt tulajdonosnál, pusztán az új tulajdonos rendelkezési jogának korlátozására alkalmas elidegenítési és terhelési tilalomból fakadó jogok illethetik meg. Mindezt az ilyen engedményezés vélhetően érvénytelen volna. Ezzel szemben Gárdos³⁷ a *feltételes engedményezést* általában nem zárta ki. Nem nyilvánvaló azonban, hogy ez a *bontó feltétellel való engedményezésre* is igaz lehet-e. A bizalmi vagyongazdálkodás vonatkozásában azonban vélhetően a kedvezményezetti jogállás *elvonásának bontó feltételével* szerzi meg a kedvezményezett a kijelölésével a javára szóló juttatási *várományt*, azzal, hogy ha a váromány *joggá erősödött*, vélhetően a kedvezményezett joga már a *vagyonrendelő* illetve a *vagyonkezelő* által *már nem vonható el*. Ezt látszik megerősíteni Verhagen³⁸ is, aki az eredeti jogosult által a szerződésben harmadik javára rendelt követelés *módosítására, visszavonására való jog fennállását két időszakban vizsgálta*. Így a harmadik személy *elfogadást kifejező jognyilatkozatáig*, amely időpontig úgy látta, hogy az eredeti jogosult *módosítási, visszavonási joga fennáll* azon jogrendszerekben, amelyek – a magyar joghoz hasonlóan – a megerősítési doktrína talaján állnak. Míg az *elfogadást követően* egyoldalúan az eredeti jogosult e jogokat *nem gyakorolhatja*.

A bizalmi vagyongazdálkodási jogviszonyban a *vagyonrendelő* – vagy a *vagyonkezelő* – jogosult meghatározni a kedvezményezettet – azzal, hogy a *vagyonkezelő kizárólagos kedvezményezetté* nevezése semmis –, a *kedvezményezetti jogosultság keletkezésének*, de még

33 Ezek közül kiemelendő: Gárdos Péter: Az engedményezés. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2009. 88-94. és Jan Hallebeek–Harry Dondorp (szerk.): Contracts for a Third-Party Beneficiary – A Historical and Comparative Account. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden Boston 2008.

34 Ezek közül a (i) *jövőbeli*, (ii) *tömeges* követelésekre, vagy (iii) ezek *részeire*, (iv) a követeléshez *tapadóan átszálló* jogokra, (v) a harmadik személy és más versengő jogosult *rangsorára* vonatkozó kérdéseket szabályozó rendelkezések emelhetők ki.

35 Vékás: i. m. 597. skk. Megjegyzendő, hogy azzal, hogy Vékás az 1959-es Ptk. szabályaitól való eltérésként kizárólag a Ptk. 6:136. § (1) bekezdés b) pontjában foglalt szabályra utal *vice versa* arra is lehetne következtetni, hogy e körben az 1959-es Ptk. rendelkezéseire képest lényeges módosítást – a szövegezés eltérése ellenére – nem lát. A dolgot szempontjából annak van jelentősége, hogy – bár a Ptk. 6:136. §-a egyetlen egyszer sem nevezi a harmadik személyt a szerződés jogosultjának, és az arra való utalást következetesen „követelheti” fordulatokkal helyettesíti – maga is a követelési jogot megszerző harmadik személyt a *szerződés jogosultjának* nevezi, amely egybe cseng az 1959-es Ptk. (233. § (1) bek.) retorikájával.

36 Erről részletesebben ld. pl.: Kemenes István: Hatodik Könyv Második Rész IX–XI. Cím In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest, 2013. 597. skk.

37 Gárdos Péter: Hatodik Könyv Második Rész XII. Cím in: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal Complex Kiadó Budapest, 2013. 658–661.

38 Hendrik Verhagen: Chapter Seven Contemporary Law. In: Jan Hallebeek – Harry Dondorp (szerk.): i. m. 151. skk.

megszűnésének feltételeit is, akár *határozottan*, akár *meghatározható* módon – a kedvezményezettek körére való utalással is (Ptk. 6:311. §). A vagyonrendelő jogosult továbbá úgy rendelkezni, hogy meghatározott körülmények bekövetkezése esetén vagy meghatározott idő elteltével a kezelt vagyon részben vagy egészben rá, jogutódaira vagy meghatározott harmadik személyre száll a korábbi kedvezményezett helyett a vagyonkezelőről.

Kérdés, hogy e szabályok a harmadik személy javára kötött szerződéshez képest *különlegeseke-e*. Meglátásom szerint azért *nemleges* a válasz, mert a bizalmi vagyonkezelés alapján a vagyonrendelőnek, mint eredeti jogosultnak nem *szélesebb, pusztán expressis verbis* elismert, ezért a bírói egységes értelmezés kockázatának kevésbé kitett *rendelkezési jogköre marad a szerződés megkötése után a kedvezményezett javára rendelt szolgáltatásra vonatkozó követelés elvonására*. Vékás utal rá, hogy a harmadik személy javára kötött szerződés alapján, a harmadik személy a követelés jogosultjává válik hozzájárulása nélkül, arról tehát *csak lemondhat*.³⁹ *Esedékesség hiányában* azonban a még joggá nem vált *váromány* a szolgáltatásra vélhetően mind az *általános* harmadik személy javára kötött szerződés, mind a *bizalmi* vagyonkezelési szerződés alapján *egyaránt elvonható* az eredeti jogosulttól, vagyonrendelő általi külön kikötés nélkül is.

3. A kedvezményezett kijelölése

Nem nyilvánvaló, hogy *általában a harmadik személy javára* szóló szerződésben a kedvezményezett személyének *meghatározása milyen pontossággal* kell, hogy történjen, így annak során *elégés-e* a kedvezményezettek körére való utalás is, avagy sem. Verhagen szerint a kedvezményezett *azonosítása, azonosíthatósága* körében nyilván nem okozhat problémát, ha a kedvezményezett *létezik és azonosított* a szerződésben. A kérdés az, hogy *érvényes-e* olyan harmadik személy javára való kikötés, aki *még nem jött létre, vagy született meg*, továbbá lehet-e egy kedvezményezettet vagy azok *csoportját generikusan* meghatározni valamilyen *jellemzőjük alapján*, pl. egy társaság részvényeseire utalással? A francia jogban a kedvezményezettet az eredeti jogosult *később is kinevezheti*, ha ahhoz a kötelezett hozzájárul, a harmadik személynek *pusztán a kikötés hatályosulásának idején kell meghatározhatónak lennie*. Verhagen utal arra, hogy a francia jogban már az a többségi álláspont, hogy a joga-

sult *érvényesen kijelölheti* a kedvezményezetteket valamilyen tulajdonságukra, jellemzőjükre *utalással*, azonban ilyenkor a kedvezményezett *joga akkor jön létre*, amikor e jellemzője, *tulajdonsága a kikötés hatályosulását követően kialakul*, ezért meghatározottnak tekinthető. Verhagen utal rá, hogy a *jövőbeli* (szerződéskötéskor meg nem született) kedvezményezettek vonatkozásában az volt az uralkodó joggyakorlat, hogy legalább meg kellett *foganniuk* a kedvezményezetteknek a szerződés megkötésekor, azonban ezt a biztosítási jog vonatkozásában a jogalkotó kifejezetten áttörte. Ennek hatására *általános szabály lett*, hogy jövőbeli kedvezményezettet is *lehet* érvényesen kijelölni, azonban annak *jogszerzése létrejöttének, élve születésének feltételétől függ*.

Az angol *trust* jog három bizonyossági szabálya vonatkozásában Sándor⁴⁰ a kedvezményezett megjelölése körében utal arra, hogy az angol jogban a *charitable trust*tól, és egyéb szűk körű kivételektől eltekintve azonosítható *kedvezményezett nélküli* absztrakt célok szolgálatára *nem lehet trustot* rendelni. Ezzel a *magyar jog* akként jut *hasonló eredményre*, hogy az *ügylet létrejöttének feltételét* jelentő lényeges elemévé tette a *kedvezményezett nevezést*, és annak tartalmi érvényességéhez legalább a kedvezményezetti körre való utalást várja el (Ptk. 6:311. § (1) bek. utolsó mondat). Megjegyzendő, hogy a magyar bizalmi vagyonkezelési jog a *jövőbeli, és generikus kedvezményezett határozást kifejezetten megengedi*, míg erre a *harmadik személy javára kötött szerződés szabályai egyáltalán nem utalnak*.

4. A delegált, joggyakorlási kötelezettséggel terhelt, mérlegeléstől függő (részlegesen kötött, diszkrecionális), kedvezményezett nevezési, részesedés meghatározási jog és a joggal való visszaélés

Az előbbi alcímben említett témát a jelen alcímben nevesített, részlegesen kötött diszkrecionális jog felől is meg lehet közelíteni. *A polgári jogok szabad gyakorlásának elvéből következik, hogy senki sem köteles* polgári alanyi joga *gyakorlására*, amikor jogsértést vagy joggal való visszaélést annak elmaradásával nem valósít meg.⁴¹ A vagyonrendelő vonatkozásában a kedvezményezett nevezés – ha előzetes kötelezettséget arra nem vállalt – alanyi jognak tekinthető. Más a helyzet pl. akkor, ha a vagyonrendelő által delegált kedvezményezett *kinevezési, utóbbi részesedése meghatározási jogát gyakorló* vagyonkezelő (Ptk. 6:311. § (3) bek.), e *jogát (jogait) gya-*

39 Verhagen jogösszehasonlító tanulmányában két esetet különböztetett meg az általa vizsgált jogrendszerek e kérdésre adott válasza szerint. Így az egyik megoldás szerint a harmadik személy javára kötött szerződések körében a harmadik személy közvetlenül megszerzi a szerződésből javára kikötött jogokat, de jogosult azokról lemondani (visszautasítani), így a harmadik személy elfogadási szándéka esetén a követelés megszerzését legfeljebb megerősítheti (*confirmation doctrine*), ezáltal visszavonhatatlanná téve a juttatást. A másik megoldás szerint pedig a követelés harmadik személy vagyonába utalását utóbbinak el kell fogadnia annak tényleges átszállásához (*acceptance doctrine*). A magyar jog tehát a megerősítési doktrína talaján áll. Ld.: Verhagen: i. m. 146. skk.

40 Sándor: i. m. 151. skk.

41 Erről részletesebben ld. Vékás Lajos: Első Könyv In: Vékás Lajos (szerk.): i. m. 2013. 32., továbbá Tercsák Tamás: A joggal való visszaélés Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék, a Szladits Szeminárium kiadványai Budapest 2003.

korlási kötelezettséggel terheltlen szerezte. A bizalmi vagyongazdálkodási szerződés rendelkezésétől függ, hogy a vagyongazdálkodót az előbbire pusztán feljogosítja-e, vagy arra kötelezi is, amelynek teljesítése körében a vagyongazdálkodót mérlegelési jog illet(het)i meg. Kérdés, hogy tételezhető-e implikált szerződési tartalomként pusztán a feljogosítás ténye alapján a joggyakorlási kötelezettség is, ezért annak hiányát külön nevesíteni kell-e. Lupoi⁴² az angolszász diszkrecionális trustok esetén a vagyongazdálkodók ilyen jogait gyakorlási kötelezettséggel terheltnek tekintette. A válasz – joggyakorlat hiányában, egyelőre – vélhetően csak az adott szerződés egyedi körülményeinek ismeretében és arra vonatkozóan adható meg.

A Ptk. a joggal való visszaélés (1:5. §) megállapíthatóságának feltételeire vonatkozóan az 1959-es Ptk. 5. § (2) bekezdésében joggal való visszaélési határt⁴³ meghaladottnak tekintette, annak megvonását a végül helyes irányba forduló bírói gyakorlatra hagyta. Vékás a tételes jog elvárásaival és céljaival nyilvánvalóan szembe-helyezkedő joggyakorlást minősíti visszaélésnek. Miközben Vékás a joggal való visszaélés szűk körű megállapíthatósága mellett foglal állást, érdekesség, hogy a tipikus esetkörök között említi a közös tulajdoni, társasági jogi viszonybeli konfliktusokat, amelyek a bizalmi vagyongazdálkodással számos rokon vonást mutatnak.⁴⁴ A trust angolszász országokbeli gyakorlatából kiindulva feltételezhető, hogy a kedvezményezett nevezési és részesedés meghatározási jog gyakorlása, vagy éppen annak hiánya (jog)vitákat fog generálni, ahol a joggal való visszaélés, mint peres jogcím az eddigieknél gyakrabban kerülhet alkalmazásra. Megjegyzendő, hogy bár a Ptk. fenntartotta a visszaélés-szerűen megtagadott jognyilatkozat bírói ítélettel való pótlásának a lehetőségét, annak esetkörét a jogszabály által megkívánt jognyilatkozatokra korlátozta, és egyéb feltételekkel szűkítette, azt lényegében ultima ratiová tette. Így a kedvezményezetté nevező, részesedését meghatározó jognyilatkozat – arra vonatkozó jogszabályi kötelezettség hiányában – bírói ítélettel nem pótolható.

5. A kedvezményezett által bontó feltétellel megszerzett követelésre vonatkozó váromány, és a követeléshez tapadó, azzal együtt átszálló jogok

A harmadik személy javára szóló szerződés teljesítésének esedékességét követően a harmadik személy a követelés új jogosultja lesz. Ezt színezheti az a helyzet, ha az eredeti jogosult osztható szolgáltatásnak csak egy ré-

szére vonatkozóan köti meg a szerződést a harmadik személy javára, a fennmaradó rész vonatkozásában továbbra is maga marad a jogosult. Kérdésként vehető fel, hogy milyen jogosultságok tapadnak a harmadik személy által megszerzett követeléshez. Erre az általános polgári jogi dogmatika alapján az a válasz adható, hogy ugyan a követelés nem dolog, így az azon fennálló jogosultság nem tulajdonjog, de annak a tulajdonjoghoz hasonló részjogai vannak. Így a követelés jogosultját a követelés felett illető jogi hatalmon belül megilleti a használat, haszonélvezet, rendelkezés és a védelem joga, míg a birtoklás legalábbis vitatott. A követelés jogosultját tehát e részjogokból álló „jog” illeti a követelésen. A követeléssel kapcsolatban a védelemhez való jog körében tűnik értékelhetőnek, de legalábbis azzal rokoníthatónak a követelés szerződésszerű teljesítéséhez való jog. Ez alapján a kedvezményezettet a szerződés nem szerződésszerű teljesítése (nemteljesítés, késedelmes teljesítés, hibás teljesítés, lehetetlenülés, a teljesítés megtagadása) alapján megilletik az ebből fakadó igények. Kérdés, hogy milyen teljesítéssel kapcsolatos (pl. annak szerződésszerűsége ellenőrzésére vonatkozó) egyéb jogok, igények tapadnak a harmadik személy által megszerzett követeléshez. Az engedményezés körében Gárdos⁴⁵ utal arra, hogy az engedményezéssel átszálló követelésekhez kapcsolódóan a járulékos mellékkötelezettségek is átszállnak.

A bizalmi vagyongazdálkodás sajátossága abban is tetten érhető a harmadik személy javára kötött szerződéshez képest, hogy a vonatkozó Ptk. rendelkezések a vagyongazdálkodó és a kedvezményezett számára a vagyongazdálkodó szerződésszerű teljesítésének ellenőrzésére, arról tájékoztatásra, védelemre vonatkozó jogokat azonos tartalommal kifejezetten biztosítják.⁴⁶ Azaz jóllehet a vagyoni juttatáshoz való jogot – bár azt is gyengébb intenzitással – kizárólag a kedvezményezettnek biztosítja a bizalmi vagyongazdálkodási jog, az ahhoz tapadó jogok egy jelentős részét duplikálja és a vagyongazdálkodót is felruházza azokkal.

IX.

A bizalmi vagyongazdálkodási kötelelem létrehozása szerződéssel vagy egyoldalú jognyilatkozattal

A Ptk. jóllehet a bizalmi vagyongazdálkodást a szerződések, azon belül a megbízási szerződések között szabályozza, lehetővé teszi annak egyoldalú jognyilatkozat-

42 Lupoi: i. m. 130–132.

43 Ez joggal való visszaélésnek minősítette a jog gyakorlását, ha az a jog társadalmi rendeltetésével össze nem férő célra irányult, különösen ha a nemzetgazdaság megkárosítására, a személyek zaklatására, jogaik és törvényes érdekeik csorbitására vagy illetéktelen előnyök szerzésére vezetne.

44 Vékás: uo.

45 Gárdos: i. m. (2009.) 318–325.

46 Így a kezelt vagyongazdálkodásra vonatkozó elkülönítési igényt (6:313. § (2) bek.), ellenőrzési jogot (6:315. §), jogszerűtlen rendelkezéssel érintett kezelt vagyongazdálkodásra vonatkozó visszakövetelési jogot (6:318. § (3) bek.), tájékoztatáshoz és számadáshoz való jogot (6:320. §), szerződésszegésből eredő vagyoni előny kezelt vagyongazdálkodó részének követelési jogát (6:321. § (3) bek.).

tal (végrendelettel) való létrehozását is. Az egyoldalú jogügylettel⁴⁷ létrehozott vagyonkezelési jogviszonyra a szerződéssel alapított bizalmi vagyonkezelés szabályait rendeli *megfelelően* alkalmazni.

A szerződés létrejöttéhez a feleknek a *lényeges* és a bármelyikük által *lényegesnek minősített* kérdésekben való megállapodása szükséges a Ptk. 6:63. § (2) bekezdése szerint. Ilyen egyedi, lényegesnek minősítés nélkül a *szerződés* alapján a jogviszony *létrejöttének feltétele*, hogy a vagyonrendelő a vagyonában lévő dolgokat, jogokat és követeléseket a vagyonkezelőre *ruházza*, és így létrejön a kezelt vagyon. Ennek további feltétele, hogy a vagyonkezelő a vagyon *átvétele* mellett *kötelezettséget vállaljon* arra, hogy a kezelt vagyont a saját nevében a kedvezményezett javára *kezeli*, és – attól függően, hogy az ügylet ingyenes vagy sem – a vagyonrendelő *díj fizetésére* kötelezettséget vállaljon, vagy a vagyonkezelő *ingyenesen vállalja* a vagyonkezelést. Ha a szerződés létrejött, de a felek az ellenszolgáltatás mértékét nem határozták meg egyértelműen, vagy ellenszolgáltatásként piaci árat kötöttek ki, a teljesítési helynek megfelelő piacon a teljesítési időben kialakult *középárat* kell megfizetni (Ptk. 6:63. § (2) bek.). Nem kell a feleknek továbbá megállapodniuk olyan kérdésben, amelyet jogszabály rendez (Ptk. uo.: (3) bek.).

Érdekes kérdés, hogy miközben a szerződés tartal-

mává válik minden *szokás*, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek, és minden *gyakorlat*, amelyet egymás között kialakítottak (Ptk. uo. (5) bek.), vajon ez akkor is alkalmazható-e, ha korábban *külföldi jog* alapján kötötték a bizalmi vagyonkezelés e jog által elérhetővé tett változatára vonatkozóan szerződést, további viszonyukban azonban a magyar jogbeli bizalmi vagyonkezelési szerződést kötnék meg. Vélhetően azon *szerződéses elemek* vonatkozásában, ahol a *funkcionális hasonlóság* megállapítható a fenti kérdésre *igenlő* válasz lesz adható.

*Menyhárd és Vékás*⁴⁸ utal arra, hogy létrejövetelel feltétel, hogy a vagyonrendelői jognyilatkozat alapján *ponctosan beazonosítható* legyen, hogy *mely vagyontárgyak* kerülnek vagyonkezelésbe. Így – mivel ez az ügylet egyik lényeges eleme – e feltétel teljesítésének a hiányában az ügylet nem jön létre. Más kérdés, hogy a Ptk. 6:310. § (1) bekezdése *szűkítően értelmezendő-e* a tekintetben, hogy a kezelt vagyonba *kizárólag vagyontárgyak* (dolog, jog, követelés) adhatóak, kötelezettségek nem. Ezen értelmezés azon az alapon tűnik kifogásolhatónak, mert így *kötelezettséggel terhelt vagyontárgyat* nem lehetne vagyonkezelésbe adni, amely nyilvánvalóan *nem szándékolt eredményre* – a jogintézmény potenciális felhasználási körének jelentős szűkítésére – vezetne.

47 A bizalmi vagyonkezelés *végrendelettel való alapításával* kapcsolatos egyes kérdéseket és az *egyoldalú* jognyilatkozattal létrehozható bizalmi vagyonkezelési jogviszony ebből fakadó sajátosságait egy külön dolgozatban mutatom be.

48 *Menyhárd–Vékás*: i. m. 794.